

המס הכנסה והמס הערך המוסף

צומת המזרח התיכון

עורכת: ד"ר אסתי ובמן
כרך 8, גיליון מס' 10, 7 באוקטובר 2018

קסדות לבנות ודגלים צהובים – סופו של מבצע "שכנות טובה"

ד"ר ניר בומס

"שכנות טובה", מבצע הסיוע של צה"ל בדרומה של סוריה בא אל סופו בחודש יולי האחרון. מציאות הגבול שהשאיר המבצע אחריו, פותחת פרק חדש בסיפור המעורבות הישראלית בסוריה.

ב-21 ביולי 2018, הצליח צה"ל לפנות בחשכת הלילה, לאחר מספר שבועות של תיאום, כמה מאות מחברי "קסדות הלבנות", ארגון ההצלה הסורי שנודע בין השאר בדיווחיו על השימוש בנשק כימי שנעשה מצד משטרו של אסד נגד המורדים. המפונים – שזוהו כולם שמית על פי רשימות שהוכנו מבעוד מועד – הועברו לירדן ומשם המשיכו רובם לקנדה, לאנגליה ולגרמניה, המדינות הקולטות שהסכימו לקבלם.¹ מבצע החילוץ הזה היה במידה רבה "שירת הברבור" של מבצע "שכנות טובה", שמה של היחידה שניהלה את פעילות צה"ל בסוריה. זו גם הייתה הפעילות חוצת הגבול האחרונה של צה"ל ב"דקה התשעים", מעט לפני שצבא סוריה חזר באופן רשמי לאייש את מעברי הגבול, לאחר שנים בהם דרום סוריה - מחוזות דרעא וקונייטרה הסמוכים לישראל, התנהלו כמובלעת עצמאית למחצה בשליטת מיליציות מורדים. בראשית יולי נפרצו קווי ההגנה ובתהליך מהיר שכלל גם סדרה של "הסכמי הסדרה", שאינם אלא הסכמי כניעה או פינוי מרצון, החל צבא סוריה להתקדם דרומה. קווי המורדים נפלו במהירות, בעיקר מתוך הבנה שאין בכוחם לעצור מתקפה נגד כוחות צבאיים גדולים ועדיפים בהרבה. יתר על כן, בשלב זה של הלחימה איבדו כוחות המורדים את תמיכת פטרוניהם (למעט אלה הפועלים תחת המטרייה האמריקאית באזורים הכורדיים), בשעה שמשטרו של אסד המשיך להינות מתמיכתן של רוסיה ואיראן. המתקפה המהירה והסכמי ההסדרה יצרו גל חדש של עקורים פליטים ומחנות אוהלים סמוך לגבולה של ישראל. כ-30,000 פליטים סורים התמקמו מצידה השני של גדר המערכת, שיגרו קריאות ונשאו שלטים בבקשה להיכנס לישראל.² ישראל, מצידה, המשיכה להעניק סיוע הומניטרי למחנות החדשים אך הצהירה שלא תוכל לעשות יותר מכך לשינוי מאזן הכוחות בדרום.

מחנות עקורים סמוך לגבולה של ישראל, רפיד, יולי 2018

בניגוד למבצעי פינוי אחרים של צה"ל,³ קיבל מבצע "הקסדות הלבנות" חשיפה משמעותית. עם זאת, נשמעו גם לא מעט קולות ביקורת הן מצד אנשי "הקסדות הלבנות" והן מצד המורדים הסורים שטענו כי ננטשו על ידי ישראל.⁴ ואכן, מבצע הפינוי לא התרחש בוואקום. המתקפה הסורית-רוסית על מחוזות דרעא וקונייטרה

הפרה את סדרת ההסכמות וההבנות ששמרו על האיזון העדין באזור, לפיהן האזורים הקרובים לגבולות ירדן וישראל הם מחוץ לתחום פעילותו של אסד. הבנות אלה, שנשמרו מחד גיסא באמצעות סיוע ישראלי ובינלאומי משמעותי לדרום סוריה ומאידך גיסא, על ידי הסכמות רוסיית כתוצאה מן הדיאלוג הישראלי-רוסי (ומעט ירדני) החלו להישחק עם התקדמות כוחותיו של אסד ולאחר סדרה של נצחונות באזור דמשק ודומא במאי 2018. בבסיס ההבנות הייתה הכרה בכך שישראל תמלא תפקיד בסיוע לכוחות המורדים בדרום כערובה נוספת למניעת השפעה איראנית קרוב לגבולה. הוסכם שישראל, שהציבה את מניעת דריסת הרגל של איראן בסוריה כיעד אסטרטגי, תקיים מנגנון תיאום מול רוסיה כדי להבטיח שפעילות צבאית ישראלית לא תפגע במטרות ואינטרסים רוסיים בסוריה. חשיבותו של המנגנון הזה ניכרה לאחר הפלת מטוס רוסי על ידי התורכים בנובמבר 2015,⁵ ולאחרונה, לאחר הפלת מטוס רוסי נוסף על ידי כוחותיו של אסד שהגיבו לתקיפה ישראלית.⁶ ישראל מצידה הצהירה שהיא מוכנה למלא תפקיד הומניטרי כדי לסייע לאזרחים הסורים בדרום, אם כי נראה על פי דיווחים שונים שפעילותה של ישראל בדרום סוריה כללה גם סיוע מבצעי ליחידות המורדים ולא הסתכמה רק בחלוקת מזון ובסיוע רפואי.⁷

במחצית השנייה של 2018, החלו להתגבש הבנות אחרות בין ישראל לרוסיה לגבי ההשפעה האיראנית בסוריה. רוסיה התחייבה למלא תפקיד פעיל יותר בבלימת השפעתה של איראן והבטיחה את המשך חופש הפעולה של ישראל נגד מטרות איראניות. דומה שהתמונה הרחבה יותר בנושא האיראני כמו גם ההבנה שישראל לא תוכל בעצמה למנוע את המתקפה על המורדים בדרום, היו בין הגורמים המדורבנים למבצע "הקסדות הלבנות", שהיה אקורד סיום חיובי יותר לפרק שיתוף הפעולה בין ישראל למורדים. מבצע הפינוי היווה גם הזדמנות להוצאתם של כמה פעילים ומפקדים נוספים שהיו בסכנת חיים מיידית בגלל מעורבותם בשיתוף פעולה עם ישראל.⁸

לאחר סגירת המנהלת וסיום הפעילות ההומניטרית, צה"ל התיר לפרסום פרטים על היקפי הסיוע והעבודה חוצת הגבול. מעל 5,000 פצועים סורים קיבלו טיפול רפואי, וחלקם אף שהו חודשים ארוכים בישראל לשיקום. במסגרת הפעילות נפתחו בצידו הסורי של הגבול כ-15 מרפאות בסיוע ישראלי, ובכללן מרפאת יום "מזור לדך" שפעלה במשך כשנה וטיפלה בכ-7,000 פצועים סורים, בית חולים לילודות בביריקא, ומרפאה בג'בתא אל-ח'שב. נוסף על כך היו מבצעי "ביקור רופא", במסגרתם הועברו וטופלו למעלה מ-1,300 ילדים בבתי חולים בישראל לטיפולים מונעים קצרים. במבצע הזה היו שותפים בתי החולים בצפון שקיבלו ילדים מאזור קונייטרה והדרום, לרוב בחשכת הליל, ורובם הוחזרו לביתם ביום למחרת לאחר הטיפול הרפואי.⁹ במסגרת מאמצי הסיוע הנרחבים שהוביל צה"ל הועברו מזון, ציוד רפואי, ציוד לוגיסטי, ביגוד תוך שיתופי פעולה עם ארגונים שונים ובכללם ארגונים ישראלים, יהודיים, נוצריים ואף מוסלמיים וסוריים.

מעבר להיבט ההומניטרי של פרויקט "שכנות טובה", ברור היה ששיתוף הפעולה עם המורדים הניב גם תוצאות אחרות. אזור השליטה של המורדים היה חשוף פחות להשפעות איראניות ופעילות חיזבאללה. אך זו החלה להתגבר עם היחלשות אחיזת כוחות המורדים במאחזיהם בסוף 2017. בתחילת 2018, נפגש יאסין חביבה, מפקד מיליצית הגולן, הנאמנה לאסד שהשתתפה בשחרור כיס ההתנגדות בבית ג'אן בסוף 2017, עם נציגי חיזבאללה כדי לתאם שיתוף פעולה בפעילות באזור הדרום. מאיץ נוסף להיחלשות האחיזה של המורדים היה השינוי הדמוגרפי שעבר על האזור - חלקו היחסי של הרוב הסוני באוכלוסייה קטן בהדרגה עקב בריחה המונית, מספרם הגבוה בין הנפגעים, הפצועים וההרוגים. משקלו של המיעוט השיעי, הפרו-איראני עלה אף כתוצאה מפעילותן של מיליציות שיעיות שהובאו עם משפחותיהן כדי לסייע למשטר הסורי בקרבות.¹⁰ לוחמי

מיליציות אלה קיבלו אזרחות סורית והתיישבו בכפרים סוניים שפנו מיושביהם. קשה לאמוד את מספרם של "סורים חדשים" אלה, אך דיווחים שונים מלמדים על מגמה זו.¹¹ במקומות מסוימים, כמו בקוסייר וקלעת אל-חוסין התרחש ממש טיהור אתני.¹² פינויים של המורדים ובעלי בריתם מהכפרים, הסכמי הכניעה והעברת השליטה לצבא הסורי ולבעלי בריתו יצרו מציאות חדשה של שכנות בצידו השני של הגבול עם ישראל.

שכנים ישנים על הגבול הסורי

מאז יולי הצבא הסורי חזר בהדרגה לעמדותיו הישנות בדרום סוריה וכוחות האו"ם תופסים את עמדותיהם על פי קווי המתאר של הסדרי הפסקת האש בין ישראל לסוריה מ-1974. הצבא הסורי חזר והתפרש ממזרח לאזור המפורז במתכונת כמעט מדויקת שבה היה פרוש לפני פרוץ מלחמת האזרחים: דיביזיה 5 נפרשה ברצועת האבטחה עם חטיבות 90 (בצפון הרמה) ו-112 (בדרום הרמה) בקו הקדמי. אלא שהחטיבות הסוריות היום נתמכות במיליציות פרו-איראניות, שבעצמן מבוססות במרחק של כ-40 קילומטרים במחנות סביב דמשק, כאשר אנשי מודיעין של משמרות המהפיכה האיראניות פועלים מהתלים הוולקניים הגבוהים הנמצאים בשליטת הצבא הסורי. במהלך המלחמה ועם שקיעת הצבא הסורי אוישו החטיבות הסוריות בלוחמים רבים שאינם סורים הפועלים בשיתוף פעולה הדוק עם האיראנים גם ברמת הפיקוד. נוסף על כך, נראה שפעילות כוחות המדינה האיסלאמית ובעלי בריתם גם היא עדיין רחוקה מסיום ודו"ח של האו"ם מאוגוסט קובע שכ-30,000 לוחמי המדינה האיסלאמית עדיין פעילים בסוריה.¹³

תהליך פינוי המורדים במסגרת "הסכמי הסדרה" וחזרת הכוחות הסוריים לא לוו במעשי טבח המוניים, שהיה חשש מהיתכנותם. על מנת למנוע אפשרות כזאת איפשר המשטר למורדים לשמור את הנשק הקל שבידיהם ולמשטרה הצבאית הרוסית לסייר בשטח.¹⁴ אך למרות מאמצים אלה, אירעו אירועים רבים של טיהורים וחיסולים פוליטיים, בעיקר נגד המנהיגות המקומית שנחשדה בנאמנות למורדים או לכוחות אחרים. כך, משפחתו של עבד מולא מחמוד אל-חראכי קיבלה את גופתו לאחר שנעצר על ידי כוחות מודיעין חיל אוויר בעיירת מגוריו מליחא במחוז דרעא באשמת בגידה ומת מעינויים. סוכנות הידיעות שדיווחה על מותו הוסיפה ש-191 איש נוספים נעצרו מאז נחתם הסכם ההסדרה בעיר דרעא.¹⁵ דיווח אחר מצביע על 280 איש שנעצרו בדרעא, רובם סורים שעבדו או סייעו לארגונים בינלאומיים שפעלו באזור.¹⁶ בסאם פרחאן קנבס שהיה ראש נקודת המשטרה המקומית של המורדים בעיירה חארה נמצא במעצר מאז שהובל למנגנון הביטחון בעיירה צנמין.¹⁷ דיווחים אחרים העוברים ברשתות החברתיות מצביעים על שמות נוספים שמתו בעינויים למרות הסכמי ההסדרה.

סופה של "שכנות טובה" וגירושם של המורדים מאזור גבול ישראל נעץ את אחד המסמרים האחרונים בארון הקבורה של ההתקוממות הסורית שהחלה ב-2011 בניסיון להחליף את משטרו של אסד בסוריה. אך דומה שסופה של ההתקוממות וחיסולם של כיסי המורדים אינם מבשרים את סופה של המלחמה בסוריה. צה"ל דווקא הגביר את פעילותו בסוריה, ומאז 2017 ישראל ביצעה יותר מ-200 תקיפות אוויריות נגד מטרות איראניות ונוקטת אסטרטגיה ברורה וגלויה נגד התבססותה של איראן שם. סיומה של "השכנות הטובה" אינו מבשר טובות ליחסים עם שכנינו החדשים מצפון.

- ¹ Ben Hubbard, "Israel Aids Evacuates from Syria of Hundreds of 'White Helmets' and families," *New York Times*, July 22, 2018, accessed September 28, 2018, at <https://www.nytimes.com/2018/07/22/world/middleeast/israel-white-helmets-syria.html>;
- Ari Judah Gross, "Operation Good Neighbor: Israel reveals its massive humanitarian aid to Syria," *Times of Israel*, July 19, 2017, accessed September 28, 2018, at <https://www.timesofisrael.com/operation-good-neighbor-israels-massive-humanitarian-aid-to-syria-revealed/>
- ² "עשרות סורים צעדו לעבר הגבול עם ישראל - והורחקו," ערוץ 10, 17 ביולי 2018. נצפה ב-28 בספטמבר 2018, ב-
<https://www.10.tv/news/168142>
- ³ מאות מבצעי פינוי בוצעו במסגרת תוכנית "שכנות טובה" מאז תחילת פעילות צה"ל בסוריה בפברואר 2013. יחידת "שכנות טובה" הפכה למנהלת עצמאית, הכפופה למתאם פעולות צה"ל בשטחים במאי 2016.
- ⁴ Sarah El Deeb, "Unsure where they'd end up, some Syrian White Helmets said no to Israel rescue," *Times of Israel*, July 24th, 2018, accessed September 28, 2018, at <https://www.timesofisrael.com/some-white-helmets-declined-to-evacuate-via-israel/>
- ⁵ Nadav Pollack, "Israeli-Russian Coordination in Syria: So Far So Good?," *Policy Watch* 2529, December 7^h, 2015, accessed September 28, 2018, at <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/israeli-russian-coordination-in-syria-so-far-so-good>
- ⁶ "רוסיה מאשימה את ישראל: צה"ל השתמש במטוס הרוסי שהופל בסוריה כמגן," *הארץ*, 23 בספטמבר 2018, נצפה ב-29 בספטמבר 2018 ב-
<https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.6493943>
- ⁷ Elizabeth Tsurkov, "Inside Israel's secret Program to Back Syrian Rebels," *Foreign Policy*, September 6, 2018, accessed September 28, 2018, at <https://foreignpolicy.com/2018/09/06/in-secret-program-israel-armed-and-funded-rebel-groups-in-southern-syria/>
- ⁸ על פי שר החוץ הירדני אימן אל-ספדי 422 איש הועברו לירדן. התכנון המקורי היה העברת 800 איש. דיווחים לא רשמיים מאשרים שמספר קטן של מפקדים ופעילים משורות המורדים עבר דרך ישראל בחסות הפינוי הגדול יותר של אנשי הקסדות הלבנות. ראה "שר החוץ הירדני: 422 סורים הוכנסו לממלכה דרך ישראל," כאן, 22 ביולי 2018, נצפה ב-1 באוקטובר 2018, ב-
<https://www.kan.org.il/item/?itemid=34939>
- ⁹ בוחבוט, עמית, "תיעוד בלעדי: המבצעים החשאיים של צה"ל למען אזרחי סוריה," וואלה 27 בדצמבר 2017, נצפה ב-1 באוקטובר 2018, ב-
<https://news.walla.co.il/item/3122301>
- ¹⁰ Yaron Friedman, "Iranian military force taking shape right under Israel's nose," *YNet News*, October 14, 2017, accessed September 28, 2018, at <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5042133,00.html>
- ¹¹ National Coalition of Syrian Revolution and Opposition Forces, *Assad Grants Citizenship to Two Million Shiites to Complete Demographic Change*, May 31, 2018, accessed September 28, 2018, at <http://en.etilaf.org/all-news/local-news/assad-grants-citizenship-to-two-million-shiites-to-complete-demographic-change.html>.
- ¹² Fabrice Balanche, "From the Iranian Corridor to the Shia Crescent," in *Islamism and the International Order*, Hoover Institution, August 17, 2018, accessed September 28, 2018, at <https://www.hoover.org/research/iranian-corridor-shia-crescent>, p.9
- ¹³ Edith M. Lederer, "UN report: Up to 30,000 Islamic State members in Iraq, Syria," AP News, August 13 2018, accessed September 28, 2018, at https://apnews.com/b6a68763cd484032820c3a5d7f7a5481?utm_campaign=SocialFlow&utm_medium=A&utm_source=Twitter
- ¹⁴ רון בן ישי, "השראה איראנית, כוח לבנוני, שטח סורי: סיור לאורך גבול סוריה," YNET, 24 בספטמבר 2018, נצפה ב-29 בספטמבר 2018, ב-
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5355293,00.html>
- ¹⁵ רשת שאם, "למרות יישום ההסדרה...חלל תחת עינויים אחרי השתלטות כוחות אסד על דרעא," 24 ביולי 2018, נצפה ב-29 בספטמבר 2018 ב-
www.shaam.org/news/syria-news/
بالرغم من تسوية وضعه شهيد تحت التعذيب بعد سيطرة قوات الأسد على درعا. htm

---

ETANA Syria, Human rights violations continue in #Daraa, September 19, 2018, accessed September ¹⁶
28, 2018, at https://twitter.com/etana_syria/status/1042329212395433984?s=12
¹⁷ אל-חארה אל-אן, מעצר בסאם פרחאן עבאס, 26 בספטמבר 2018, נצפה ב-1 באוקטובר 2018, ב-
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=922256317963181&id=619428681579281